

УДК 342.951:351.82

Я.Ю. Белінська,
аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом, м. Київ

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

На підставі аналізу наукової літератури у статті висвітлені шляхи налагодження взаємовідносин держави з суспільством, які, на нашу думку, будуть сприяти створенню ефективного механізму взаємодії господарських судів України з громадськістю при здійсненні правосуддя. Сформульовано пропозиції, які можуть бути використані при розробці концепції комунікації судових органів, зокрема господарських судів та повинні сприйматися представниками влади як інструкція для ефективної взаємодії з громадськістю.

Ключові слова: ефективність, взаємовідносини, господарські суди, взаємодія, громадськість.

На основании анализа научной литературы в статье представлены пути налаживания взаимоотношений государства с обществом, которые, по мнению автора, будут способствовать созданию эффективного механизма общения хозяйственных судов Украины с общественностью при осуществлении правосудия в экономической сфере. Сформулированы предложения, которые могут быть использованы при разработке концепции коммуникации судебных органов, в частности хозяйственных судов, и должны восприниматься представителями власти как инструкция для эффективного взаимодействия с общественностью.

Ключевые слова: эффективность, взаимоотношения, хозяйственные суды, общение, общественность.

On the basis of the analysis of scientific literature, the paper highlights the ways of establishing relations between the state and society, which, in our opinion, will help to create an effective mechanism for an interaction of economic courts of Ukraine with the public in the administration of justice. Proposals that can be used in the development of the concept of communication of judicial bodies, in particular commercial courts, are formulated and should be perceived by the authorities as an instruction for an effective interaction with the public.

Keywords: efficiency, relationship, economic courts, interaction, public.

Пошук шляхів налагодження взаємодії судової влади з громадськістю ведеться з початку набуття Україною незалежності, що пояснюється роллю суспільства в розбудові демократичної держави.

До вирішення проблем спілкування державних органів, в тому числі і судових з громадськістю вдавалися такі вчені, як О.А. Бажинова, М.Й. Вільгушинський, І.В. Волкова, С.Ф. Демченко, П.І. Каблак, В.А. Капустинський, Ю.М. Криворучко, С.Б. Рибіцький, О.О. Овсяннікова, А.Й. Осетинський, Д.Р. Шпак, О.П. Якубенко та інші.

Цій проблемі присвячено чимало наукових досліджень, метою яких було вироблення методів та засобів зміцнення зв'язків між владою та суспільством. Однак залишаються проблеми, які й досі не вирішені, що зумовлює наукову

спільноту продовжувати пошук дієвих методів поліпшення ситуації у спілкуванні держави з громадськістю.

Мета цієї статті полягає в пошуку шляхів вирішення проблем взаємовідносин господарських судів з громадськістю.

У першу чергу, слід прийняти за аксіому, що необхідною умовою для налагодження взаємодії судів з громадськістю є транспарентність судової влади, оскільки це необхідна умова здійснення ефективного громадського контролю [1, с. 236–237]. У контексті транспарентності взаємопов'язані такі самостійні характеристики судової влади, як “відкритість”, “прозорість”, “гласність”, “публічність”, “доступність”, а відсутність хоча б одного з названих компонентів не дозволяє забезпечувати транспарентність судової влади як інструмент демократії. Транспарентність судової влади – це стан організації судової системи і юридичної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потреби громадськості в отриманні інформації про механізм функціонування судових інстанцій, про ухвалені судами рішення, структуру, порядок формування та діяльності органів суддівського самоврядування, про підбір та процедуру призначення суддів, їх відповідальність, що відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам. Ключовим у цій дефініції вбачається те, що громадяни повинні отримувати належну інформацію про організацію та функціонування установ судової системи. Інформаційний стан суспільства став визначальним фактором розвитку [2, с. 215–218]. Саме тому першочерговими завданням, що стоїть перед судовою владою України та яке підвищить ефективність взаємодії господарських судів з громадськістю, є забезпечення реалізації права громадян на доступ до правосуддя.

Досягнути виконання такого завдання можна шляхом:

1) підвищення відповідності приміщень суду потребам судової системи для забезпечення своєчасного та ефективного відправлення правосуддя, зокрема, створити належні умови роботи не тільки для суддів й інших працівників суду, а також і належні умови для перебування громадян у приміщеннях судів;

2) забезпечення належного доступу громадськості до судової інформації, включаючи інформацію про судові процедури, функціонування судової системи та порядок захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів, забезпечення доступу сторін у процесі до повної та зрозумілої інформації щодо конкретних справ, а також доступу до судових рішень [3, с. 9], а також інформації про порядок роботи господарського суду, порядок прийому громадян, відомості про дату, час, місце проведення судового засідання у справах, призначених до розгляду; банківські реквізити для сплати судового збору; про порядок оскарження судових рішень; про порядок присутності на судовому засіданні, заходи, які застосовуються до порушників, порядок пропуску до приміщення суду; умови і порядок отримання інформації про діяльність суду; інші відомості, необхідні для оперативного інформування запитувачів інформації про діяльність суду [4, с. 3]. На практиці громадяни мають можливість отримати необхідну інформацію, але водночас, та сама практика показує, що при зверненні громадян щодо отримання необхідної інформації, вони дуже часто стикаються з проявами бюрократизму, невихованістю працівників суду та небажанням йти на контакт. У зв'язку з чим, виникає потреба у проведенні роз'яснювальної роботи з персоналом судів щодо важливості налагодження взаємодії з громадськістю. Крім того, є необхідність у запровадженні для працівників суду курсів з підвищення ділової етики при спілкуванні як у середині органу, де вони працюють, так і з відвідувачами суду.

3) шляхом забезпечення належного доступу до приміщень суду, судової інформації, в тому числі участі в судовому процесі для людей з особливими

потребами [3, с. 9]. А враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, виникає потреба в певній стандартизації вимог до викладення правової інформації на офіційних веб-сайтах господарських судів за такими основними групами відомостей, як: місцезнаходження суду, керівництво суду, новини суду, звернення до суду, графік розгляду справ у суді на тиждень, судовий збір, доступ до публічної інформації [4, с. 3];

4) підвищення правової культури суспільства та сприйняття роботи судів, при цьому налагоджувати співпрацю таким чином, щоб запобігати конфлікту інтересів та не перешкоджати здійсненню правосуддя, включаючи належне й ефективне співробітництво з громадськими організаціями, навчальними закладами, зокрема, з метою виховання у дітей та підлітків поваги до судової влади, формування знань про їхні права та їх захист, та про функціонування судової системи загалом [3, с. 11–12]. Й тут незайвим було б у нормативних актах, які стосуються питань забезпечення участі громадськості в розроблені та реалізації державної політики, зробити наголос на тому, що положення громадських організацій поширюються й на органи судової влади, за винятком сфери здійснення правосуддя. Ураховуючи особливості та необхідність забезпечення незалежності судової влади, доречним було б, щоб подібні, насамперед, програмні документи приймалися Верховною Радою України чи Президентом України [5, с. 94];

5) шляхом:

а) законодавчого вдосконалення надання судових послуг, які надаються громадянам судами на підставі законів України “Про звернення громадян”, “Про доступ до публічної інформації” та “Про доступ до судових рішень”. Зокрема, законодавцю необхідно включити юридичних осіб до кола осіб, які мають право подавати звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування. Такий крок виведе з-під його дії юридичних осіб приватного права, які згідно з діючим Законом України “Про звернення громадян” також зобов’язані приймати звернення громадян, вести відповідну документацію та давати на них відповіді [6, с. 78–79];

б) приєднання України до Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів. Як зазначила у 2014 році уповноважена Верховної ради України з прав людини В.В. Лутковська: “Приєднання України до цієї Конвенції сприятиме вдосконаленню законодавства в сфері доступу до інформації, запровадить механізм міжнародного моніторингу за дотриманням права на доступ до офіційних документів, сприятиме покращенню ситуації з подоланням корупції завдяки більшій інформаційній відкритості. Адже підписання та ратифікація Конвенції про доступ до офіційних документів засвідчить подальшу відданість України принципам свободи інформації, доступу до публічної інформації та позитивно вплине на її міжнародний імідж” [7];

с) упровадження ефективного механізму реалізації відповідних норм щодо відсутності стороннього впливу на суд (забезпечення неупередженості, безсторонності суду); компетентності суду, в тому числі володіння суддею професійною майстерністю, судовим етикетом та високими моральними якостями; повного та беззастережного дотримання судом загальних засад судочинства, встановлених законодавчо, неухильного слідування вимогам процесуального права; впровадження елементів медіації в національне судочинство [8, с. 115].

б) створення при судах правозахисної громадської організації, що дозволить підвищити рівень ефективності здійснення правосуддя та наблизить суспільство до судової діяльності. Звичайно, така організація не повинна бути інструментом безпосереднього втручання в судову діяльність. Проте її діяльність має носити

спостерігаючий характер за процесом відправлення правосуддя. Це дозволить швидше реагувати на порушення прав і свобод громадян з боку суддів, буде сприяти підвищенню законності судової діяльності, закріпленню принципу гласності й відкритості. За основу можна взяти приклад правозахисної громадської організації на засадах добровільності – Громадської ради, яка була створена при ГУМВС України в Дніпропетровській області з питань дотримання прав людини. Цей консультативно-дорадчий орган надає консультативно-методичну допомогу ГУМВС України в галузі реалізації завдань правоохоронних органів щодо дотримання прав людини, здійснює громадський контроль за дотриманням прав людини та діяльністю органів внутрішніх справ. Створена вона з метою сприяння ГУМВС України з питань забезпечення прав людини, зміцнення законності, підвищення правової культури серед співробітників органів внутрішніх справ України, розуміння ними необхідності дотримання прав людини, укріплення взаємодії з громадськими організаціями, підвищення правової культури та свідомості населення України. (Положення про громадську раду при УМВС України в Дніпропетровській області з питань дотримання прав людини. Наказ УМВС України в Дніпропетровській області № 517 від 06.06.2006 р.) [9, с. 80];

7) розроблення і впровадження національної концепції комунікацій судової влади України, яка включатиме співробітництво зі ЗМІ, створення прес-центру судової влади для забезпечення єдності й одногослосності судової влади, належного реагування як на внутрішні, так і зовнішні інформаційні запити та інформування суспільства про потреби, проблеми і досягнення української судової влади. У свою чергу, для того, щоб уникнути ситуацій, за яких судова влада та ЗМІ знаходяться в конфронтації, варто зосередити увагу й на формах їхньої взаємодії, переорієнтації контактів між ними з протистояння на конструктивне співробітництво, виборі правильних каналів комунікації. Комунікація, як відомо, – це процес обміну інформацією, що, власне, і відрізняє це поняття від інформування, яке є наданням інформації без зворотного компонента отримання реакції та зворотного зв'язку. При цьому слід зазначити, що будь-який вид комунікації не повинен сприйматись як технічний акт, а як стратегічні дії з поширення інформації. Одним з основних каналів комунікації окремого взятого суду на сьогодні є насамперед власний веб-сайт, на якому розміщується текстова, фото-, відеоінформація, новини за принципом щоденника, який постійно оновлюється, зручний у використанні [10, с. 51–52]; розсилання інформації безпосередньо у ЗМІ; проведення інтерв'ю керівництва, публікації суддів, працівників апарату у ЗМІ з питань організаційної діяльності суду, створення інформаційних стендів, кіосків, випуск друкованої продукції та створення офіційного друкованого органу [11, с. 23].

Однак розбудова інформаційних зв'язків між судом та громадськістю не повинна зводитись лише до створення судами веб-сайтів чи, наприклад, видання кольорових брошур для громадян з історією чи складом суду, цей “діалог” є малоефективним. Тим паче під час використання таких каналів комунікації не слід забувати про їхню ефективність, зважаючи на аудиторію, яка матиме до них доступ. Тому потрібно запроваджувати додаткові канали донесення певного повідомлення (інформації) до громадськості, до яких залежно від цільової аудиторії можна віднести такі: прес-конференції, прес-брифінги, прес-тури, круглі столи, конференції, семінари, презентації [10, с. 51–52], спеціальні навчальні заходи, тематичні семінари, проведення опитування громадської думки щодо діяльності суду [11, с. 23] тощо. Проте є й недоліки таких заходів, вони, як правило, завчасно плануються й мають певний сценарій, а увага аудиторії зосереджується винятково на тому об'єкті, який буде запропонований судом. Як наслідок, інтерв'ю, повідом-

лення, стаття стануть доступними у спеціалізованому (юридичному) виданні лише для юридичної спільноти, а переважна більшість громадян повідомлення не отримає. Хоча не можна применшувати й роль самого суду як джерела інформації [10, с. 51–52].

8) створення відділів зв'язків з громадськістю, комітетів взаємодії зі ЗМІ, прес-служб, популяризація веб-сайтів судів, безпосередня взаємодія з цільовою аудиторією суду, особливо молоддю, за допомогою просвітницьких тематичних зустрічей суддів зі школярами, студентами тощо. Також важливо розробити стратегії комунікації для доведення до громадськості дійсних умов функціонування судів, передбачивши в бюджетах судів кошти на їх реалізацію [2, с. 217; 12, с. 122];

9) належного законодавчого оформлення здійснення господарського правосуддя через інститут присяжних, який є новим для цього виду судового провадження;

10) визначенням та фіксуванням на законодавчому рівні принципів, на яких ґрунтуються такі відносини, оскільки лише завдяки принципам можна повністю усвідомити, що становлять собою взаємовідносини та на чому вони будуються. Зокрема, слід також внести у Закон України “Про судоустрій та статус суддів” норму, яка б не просто визначала принципи взаємодії, але й чітко встановлювала механізм побудови взаємовідносин судів з громадськістю, наприклад, виділити окремий розділ “Відносини з громадськістю”.

11) запровадження зарубіжного досвіду реалізації принципу відкритості господарських судів та надання громадськості інформації, яка становить суспільний інтерес, зокрема через забезпечення широкого доступу до офіційних документів на основі рівноправності та відповідно до чітких правил, що дозволить громадянам України виробити адекватне бачення та сформулювати критичні погляди щодо ефективності правосуддя, а також буде сприяти більшій дієвості та ефективності судових органів, усуваючи ризик корупції та підтверджуючи легітимність судів як органів, що захищають права свободи громадян та інших суб'єктів права, зокрема юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Зазначені в цій статті пропозиції, на нашу думку, можуть бути використані при розробці концепції комунікації судових органів, зокрема господарських судів, та повинні сприйматися представниками влади як інструкція для ефективної взаємодії з громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Овсяннікова О.О.* Транспарентність судової влади: поняття та зміст. Вісник академії правових наук України. 2008. № 4 (55). С. 228–237.
2. *Каблак П.І.* Судова влада та громадськість: проблеми вироблення взаємодії. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. С. 215–218.
3. Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013–2015 роки, підготовлений Радою суддів України та Державною судовою адміністрацією за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку в рамках проекту “справедливе правосуддя”. Київ, 2013. 13 с.
4. Організація роботи та адміністрування в господарських судах України: рекомендації науково-практичної конференції (ухвалено у м. Харкові 24 квітня 2013 р.); Вищий господарський суд України, Харківський апеляційний господарський суд України. 2013. 12 с. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf> (дата звернення 03.07.2017).
5. *Вільгушинський М.Й.* Участь громадськості у здійсненні правосуддя судами загальної юрисдикції. Юридична Україна. 2013. № 7. С. 92–97.
6. *Вільгушинський М.Й.* Зміст та форми взаємодії судів загальної юрисдикції з громадськістю. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 8 (142). С. 73–84.
7. *Лутковська В.В.* Підписання та ратифікація Конвенції про доступ до офіційних документів сприятиме покращенню ситуації з подоланням корупції завдяки більшій інформаційній

відкритості. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Рад з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/27115-fz-pidpisannya-ta-ratifikatsiya-konventsiii-pro-dostup-do-ofitsijnix-doku/> (дата звернення 05.07.2017).

8. Демченко С.Ф. Довіра судовій владі. Вісник господарського судочинства. 2014. № 6. С. 104–119.

9. Рибіцький С.Б. Громадські правозахисні організації як суб'єкти захисту прав і свобод громадян. Право і суспільство. 2013. № 3. С. 78–82.

10. Каблак П.І. Засоби масової інформації у взаємодії судової влади та громадськості. Юридичний вісник. 2014. № 6. С. 47–54.

11. Осетинський А.Й. Організація роботи та адміністрування – запорука якісного відправлення правосуддя. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. С. 19–26.

12. Штак Д.Р. Міжнародний саміт “Суди та суспільство: працюємо разом заради підвищення довіри суспільства до судів” як квінтесенція співпраці проекту “Україна: верховенство права” та Вищої ради юстиції у сфері реформування судової системи України. Вісник Вищої ради юстиції. № 2. 2010. С. 117–125.

Отримано 04.09.2017